

TÜRK TARİHÇİSİ JEAN PAUL ROUX'NUN (1925-2009) ARDINDAN

Prof. Dr. Ahmet KAVAS

1925 yılında doğan Türk dünyası ve İslam Sanatları tarihçisi Jean Paul Roux, eğitimini Fransa'nın şarkiyatçılık konusunda en önemli kurumlarından olan Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Millî Enstitüsü'nde (Institut National des Langues Orientales et Civilisations) ve Uygulamalı Yüksek Araştırmalar Okulu'nda (l'Ecole pratique des hautes études) tamamladı. Çalışmalarının büyük bir kısmını Türk ve Moğol halkları tarihine ayıran tarihçi aynı zamanda mukayeseli dinler tarihi ile ilgili de eserler verdi. Günümüzde bilimin hemen her alanında verdikleri eserleriyle öne çıkan ilim adamlarının görev aldıkları Bilim Araştırmaları Millî Merkezi'nde (Centre National des Recherches Scientifiques-CNRS) yüz aday arasından alınacak dört kişiden birisi olarak belirlendi ve 27 yaşında göreve başladığı bu itibarlı bilim

kuruluşunda daha sonraki yıllarda araştırma müdürlüğü yaptı. 1965 yılında devrin kültür bakanı olan meşhur Fransız yazar André Malraux'nun ısrarlarıyla Türk dünyası üzerinde ciddi araştırmaları dolayısıyla Louvre Okulu'nda İslam Sanatları üzerine ders vermek üzere tayin edildi. Fransa'nın en önde gelen müzelerinden Orangerie des Tuileries'de 1971 yılında ve Grand Palais'de ise 1977 yılında İslam Sanatları üzerine iki sergi tertipledi. 2003 yılında Fransa'da geniş kitlelerin İslam sanatlarına ilgisini artırmak için İslam Sanatları Bölümü (Département des arts de l'islam) açılmasını sağladı.

İslam, İslam Sanatları ve Türk Medeniyeti, dinler, mitolojiler ve semboller hakkında çok sayıda eser yazan Jean Paul Roux özellikle Türk Tarihi konusundaki çalışmalarıyla tanındı.

Yeni Türkiye olarak tarif ettiği Türkiye Cumhuriyeti ve kurucusunu konu edindiği *Mustafa Kemal et la Turquie nouvelle* (Maisonneuve et Larose, 1983) adlı eserinin ardından Türklerin ve Moğolların inançlarını incelediği *La Religion des Turcs et des Mongols* (Payot, 1984) eseri önemlidir. Sylvie-Anne Roux ile birlikte Ortaçağ Seyyahlarını *Les exploreurs au Moyen Âge* (Fayard, 1985) başlıklı eserde konu edindiler. Türkiye'de en çok okunan eseri olan *Histoire des Turcs* (Fayard, 1984 ve 2000) kitabı yaklaşık 15 yıl arayla sadece Fransa'da iki baskı yaptı. Bir Moğol olarak gördüğü ve Afganistan'dan Hindistan'ın başkenti Delhi'ye geçerek Hindistan Türk Sultanlarının en büyüklerinden kabul edilen Babür Şah hakkında *Babur, histoire des Grands Moghols* (Fayard, 1986) eseri Türk tarihinde çok az bilinen bir konuya çok ciddi katkı sağladı.

Jean Paul Roux bir anlamda ansiklopedik bir araştırmacı olduğunu da göstermekten geri durmuyordu. Özellikle dinler konusu onun adeta Türk ve Moğol Tarihi, İslam ve İslam Sanatları alanlarından sonra dördüncü önemli araştırma alanını teşkil ediyordu.

Haliyle böylesine geniş çalışma alanı belirleyen ve bunların her birisinin alanında temel ve ilk kaynak eseri teşkil eden kitapları kaleme alan Jean Paul Roux'nun bu çalışmalarını yayın tarihi sırasından ziyade konularına göre bir tasnife tutmak daha makul görünmektedir. Çünkü birbirinden bu kadar farklı eserler yayın tarihleri göz önüne alındığında adeta aralarında bir kopukluk varmış gibi bir algılamaya sebep olmaktadır. Bu anlamda öncelikle İslam ve İslam Sanatları üzerine yazdığı eserleri birinci kategoride değerlendirmek gerekir. İkinci olarak Türk ve Moğol tarihi konularını ele alanları kendi içinde bir yayın tarihi sırasına koymak gerekir. Üçüncü olarak diğerlerine kıyasla daha az eser verdiği dinler tarihi, mitolojiler ve semboller üzerine olan eserleri belirtilebilir. Çok sayıda eseri Türkçe'ye tercüme edilerek defalarca baskıları yapılmıştır.

A. Her ne kadar temel ilgi alanı İslam dini üzerine çalışmalar olmazsa bile yine de bu dinin kültür ve medeniyeti üzerine önemli eserler kaleme aldı. Bunlar arasında en temel çalışmaları şunlardır:

1. İslam toplumu üzerine bir inceleme sayılabilecek *Les Ordres d'Allah sur l'homme, la société, la famille, la femme et les rapports avec les autres* (DDB, 2006) eseriyle Müslüman insanın, toplumun, kadının ve diğerleriyle münasebetlerini Allah'ın emirleri doğrultusunda incelediği bir çalışmadır.
2. İslam Sanatları konusunda hazırladığı son çalışmalarından birisi bu alanda büyük bir boşluğu dolduran sözlüğü oldu ve bu eseri *Dictionnaire des arts de l'islam* (RNM-Fayard, 2007) adıyla yayınlandı.
3. Asya'da İslam'ı konu edinen *L'Islam en Asie* (Librairie Payot, 1958) eseri bu alanda hazırlanan temel kaynak kitaplar arasında yer aldı.
4. Avrupa-Afrika ekseninde Batı'da İslam'ı konu edinen çalışması olan *L'Islam en occident: Europe-Afrique* (Librairie Payot, 1959) Avrupa ülkelerinde İslam hakkında çok sınırlı kitap

yazıldığı döneme rastlamaktadır.

5. *L'Islam au proche orient: Egypte, Arabie, Palestine, Syrie, Liban, Jordanie, Iraq*, (Payot 1960).

B. Jean Paul Roux'un en önemli araştırma alanı olan Türk tarihi ile ilgili eserleri:

1. *La Turquie: Géographie, Économie, Histoire, Civilisation et Culture* (1953). (trc.: *Türkiye: coğrafya, iktisad, tarih, medeniyet*, çev. Han Baba Beyani, Tahran, 1974).
2. *Turquie* (Seuil, 1968);
3. Fransız Türk tarihçisinin ilk eserleri arasında Yörükler ve Tahtacılar üzerine alan araştırması yaparak telif ettiği ve bunların inançları hakkındaki *Les traditions des nomades de la Turquie méridionale: contribution à l'étude des représentations religieuses des sociétés turques d'après les enquêtes effectuées chez les Yörük et les Tahtaci* (Maisonnette et Larose, 1969) gelmektedir.

4. Pasifik'ten Akdeniz'e Türklerin iki bin yılını konu edinen *Histoire des Turcs: deux mille ans du Pacifique à la Méditerranée* eseri genel Türk tarihinde en fazla okunan kitaplarından. (trc.: *Türklerin tarihi: Büyük Okyanus'tan Akdeniz'e iki bin yıl*, çev. Galip Üstün, Milliyet Yayınları, 1991 ve çev. Aykut Kazancıgil ve Lale Arslan Özcan, Kabalcı Yayınevi, 2007).
5. Ortaçağ Türk tarihinin en güçlü şahsiyetlerinden Timurlenk'i ele aldığı *Tamerlan* (Fayard, 1991). (trc.: *Timur*, çev. Ali Rıza Yalt, Milliyet Yayınları, 1994).
6. Yine Moğol İmparatorluğunu genel anlamda incelediği *Histoire de l'empire mongol* (Fayard, 1993). (trc.: *Moğol İmparatorluğu tarihi*, çev. Aykut Kazancıgil ve Ayşe Bereket, Kabalcı Yayınevi, 2001)
7. Ortaasya tarihi ve medeniyetini araştırma konusu yaptığı *L'Asie centrale, histoire et civilisation* (Fayard, 1997)

Türk-Moğol ortak tarihi alanına ciddi katkı yapan eserlerdir. (trc.: *Orta Asya: tarih ve uygarlık*, çev. Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, 2001).

8. Yaşadığı coğrafyanın önce doğusunda yer alan Çin'i, ardından batısındaki Abbasi-leri adeta ezip geçen Cengiz Han ve soyundan gelenlerin sınırlarını giderek genişletip büyüttükleri devasa imparatorluğunu konu edinen *Gengis Khan et l'Empire Mongol* (Gallimard, 2002) eseri bu alana önemli katkı yapmaktadır.
9. Başlangıçtan günümüze kadar oldukça uzun bir dönemi ele alan İran ve İranlıların tarihi üzerine telif ettiği *Histoire de l'Iran et des Iraniens, des origines à nos jours* (Fayard, 2006) kitabı bu ülkeyi genel hatlarıyla incelemektedir.

C. Dinler tarihi, mitolojiler ve semboller üzerine yazdığı eserler:

1. Yazılı kaynaklara göre eski ve ortaçağ Altay toplumlarında ölüm konusundaki incelemesi

- La mort (la survie) chez les peuples altaïques anciens et médiévaux d'après les documents écrits* (Maison-neuve et Larose, 1963) onun ilke eserleri arasında yer alır. (trc.: *Eskiçağ ve ortaçağda Altay Türklerinde ölüm*, İstanbul 1999, Kabalcı Yayın-evi, 352 s.;)
2. Altay toplumlarındaki kutsal kabul edilen hayvanlar ve bitkiler üzerine kaleme aldığı eserle bu toplumu incelemeye devam ederek *Faune et flore sacrées dans les sociétés altaïques* (Maison-neuve et Larose, 1966) bu alandaki birikimini artırmıştı. (trc.: *Orta Asya'da kutsal bitkiler ve hayvanlar*, çev. Aykut Kazancıgil ve Lale Arslan Kabalcı Yayınevi, 2005).
 3. Kan, mitolojiler ve semboller üzerine kaleme aldığı *Le sang. Mythes, symboles et réalités* (Fayard, 1988);
 4. Hz. İsa hakkında yazdığı *Jésus* (Fayard, 1989);
 5. *La Religion des Turcs et des Mongols*, (trc.: *Türklerin ve Moğolların eski dini*, çev.:

Aykut Kazancıgil, İşaret Yayınları, 1994).

6. Kral, mitolojiler ve semboller konusundaki *Le roi, mythes et symboles* (Fayard, 1995);
7. Kutsal ve mitolojik dağlar üzerine kaleme aldığı *Montagnes sacrées, Montagnes mythiques* (Fayard, 1999)
8. Tarihte kadın ve mitolojiler konusundaki *La femme dans l'histoire et les mythes* (Fayard, 2004);
9. Aynı yıl basılan ve Müslümanların Hristiyanlarla aralarında geçen 1400 yıllık çatışmayı konu edinen *Un choc de religions. La longue guerre de l'islam et de la chrétienté 622-2007* (Fayard, 2007) eseri dinlerarası diyalog ve medeniyetler ittifakı konularının sıkça işlendiği bir dönemde adeta geçmişteki yaşananları bir hatırlatma özelliği taşımaktadır.

Basılı kitapları yanında 1996-2003 yılları arasında www.clio.fr internet sitesinde İslam, özellikle Osmanlı tarihi başta olmak üzere Türk tarihi üzerine çok sayıda makale kaleme aldı. Bu yazıları

arasından bazıları ise şunlardır: İstanbul'un çekiciliği ve cazibesi hakkında "İstanbul, métamorphoses et séduction (novembre 1995)"; İsfahan Büyük Camii ve İran'ın İslam tarihi ve medeniyetini ele alan "La Grande Mosquée d'Ispahan: Histoire et civilisation de l'Iran islamique (novembre 1995)"; Ortaasya'da Hristiyanlık üzerine "Le christianisme en Asie centrale (avril 1996)"; Emevi medeniyeti ve çöl sarayları ile ilgili "La civilisation omeyyade et les châteaux du désert (mai 2000)"; Yedi Delhi şehri "Les sept villes de Delhi (juin 2000)"; Osmanlı minyatürü hakkında "La miniature ottomane (mars 2002)"; Altın Orda ve Rusya münasebetleri üzerine "La Horde d'or et la Russie (mars 2002)"; Büyük Selçuklular ile ilgili "Les Grands Seldjoukides (mai 2002)"; Bir Osmanlı Gölü Karadeniz konusunda "Un lac ottoman : la mer Noire (novembre 2002)"; Steplerin

Müslüman olan ilk imparatorluğu: Karahanlılar hakkında "Le premier empire des steppes qui devint musulman : les Karakhanides (avril 2003)"

Türk dünyası ve İslam kültürü uzmanı Fransız tarihçi Paris yakınındaki Yvlines vilayetine bağlı Saint-Germain en Laye şehrinde 84 yaşında öldü. Onun ölümü Ortaasya steplerinden Sibirya'ya, Hindistan'dan Anadolu'ya kadar geniş coğrafyada hüküm süren Türklerin tarihinin araştırılması açısından büyük bir kayıp oldu. Fransa'da ve Türkiye'de eserleri yakından takip edilen Jean Paul Roux Atatürk Kültür Merkezi'nin de aralarında bulunduğu çok sayıda uluslararası ilmi cemiyetlere üye seçildi. Özellikle Türk hükümeti 1973 yılında kendisini Devlet Ödülü ile onurlandırdı. Ayrıca 1998 yılında da TÛTAV Ödülü ve Liyakat Madalyası ile taltif edildi.